

Qabul qilindi: 26.07.2024 Chop etildi: 30.08.2024

UDK: 608.1(075.8)

TIBBIYOTDA DEONTOLOGIYA VA BIOETIKANING DOLZARB MUAMMOLARI

Shamsiddinova Madinabonu Shuxrat qizi,
Tibbiy pedagogika, halq tabobati va oliy hamshiralik
ishi fakulteti 6- bosqich talabasi

Ilmiy rahbar: prof. Maxmudova Aziza Nugmanovna
Samarqand davlat tibbiyot universiteti

ОСНОВНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ДЕОНТОЛОГИИ И БИОЭТИКИ В МЕДИЦИНЕ

Шамсиддинова Мадинабону Шухрат кизи,
Студентка 6-го курса, факультет медицинской
педагогике, народной медицины и высшего сестринского
дела

Научный руководитель: проф. Махмудова Азиза
Нугмановна

Самаркандский государственный медицинский
университет

MAIN ISSUES IN DEONTOLOGY AND BIOETHICS IN MEDICINE

Shamsiddinova Madinabonu Shukhrat kizi,
6th-year student, Faculty of Medical Pedagogy,
Traditional Medicine, and Higher Nursing
Scientific Supervisor: Prof. Mahmudova Aziza
Nugmanovna
Samarkand State Medical University

madinabonu.shamsiddinova@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-5314-7135>

rustamovamaxmudova@bk.ru

Annotatsiya. Zamonaviy tibbiyotning rivojlanishi to'g'ridan-to'g'ri tabiatshunoslikning fundamental va amaliy sohalarini yutuqlarini sintez qilishga bog'liq. Ammo tibbiyot insonni o'rganadi, uning bilimlari tabiatshunoslik bilan cheklanmaydi, bu nafaqat imkon beradi, balki tushuntirish tadqiqotlariga axloqiy omillarni kiritishni ham o'z ichiga oladi. XX asr oxirida tibbiy-biologik bilimlarga axloqiy komponentni kiritish yangi biotibbiyot texnologiyalarining jadal rivojlanishi va joriy etilishi munosabati bilan alohida ahamiyatga ega bo'ldi. Reanimatologiya, transplantatsiya, genetik muhandislik, sun'iy urug'lantirish kabi biotibbiyot fani va amaliyotining haqiqatlari nafaqat professional tibbiyot hamjamiyati, balki butun jamiyat uchun ijtimoiy-axloqiy muammolarni dolzarb qiladi. Ular orasida reanimatsiya protseduralarining ijtimoiy va axloqiy asosligini aniqlash, keyinchalik transplantatsiya amaliyoti uchun tibbiy o'ldirishni tashkil etish; sun'iy urug'lantirish usullarining ijtimoiy-axloqiy cheksizligining yo'l qo'yilishi, shu jumladan invitro ko'payishi va klonlash; genetik diagnostika va prognozlashning ijtimoiy va axloqiy maqbulligini aniqlash va boshqalar. Mazkur maqolada deontologiya va bioetikaning dolzarb muammolari ijtimoiy-falsafiy tahlil qilindi.

Kalit so'zlar: deontologiya, bioetika, bemor huquqlari, shifokor huquqlari, transplantatsiya, invitro, klonlash.

Аннотация. Развитие современной медицины напрямую зависит от синтеза достижений фундаментальной и прикладной областей естествознания. Медицина изучает не только человека, но ее познания не ограничиваясь естествознанием, которое не только позволяет, но и включает в себя

включение этических факторов в объяснительные исследования. В конце XX века внедрение биоэтики составляющей медико-биологические знания стало особенно актуальным в связи с бурным развитием и внедрением новых биомедицинских технологий. Реалии биомедицинской науки и практики, такие как реанимация, трансплантация, генная инженерия, искусственное оплодотворение, делают социальные и этические проблемы актуальными не только для профессионального медицинского сообщества, но и для всего общества. Среди них определение социальной и моральной обоснованности процедур реанимации, признание социально-этических ограничений методов искусственного оплодотворения, включая воспроизводство и клонирование *in vitro*; определение социальной и моральной приемлемости генетического диагноза и прогноза и т. д. В данной статье автор рассказывает об актуальных проблемах деонтологии и биоэтики.

Ключевые слова: деонтология, биоэтика, права пациента, право врача, трансплантация, *in vitro*, клонирование.

Abstract: The development of modern medicine directly depends on the synthesis of achievements in both fundamental and applied natural sciences. Medicine not only studies the human being but also extends beyond natural sciences, which not only allows but also includes the integration of ethical factors into explanatory research. In the late 20th century, the incorporation of the bioethical component into medical and biological knowledge became particularly relevant due to the rapid development and implementation of new biomedical technologies. The realities of biomedical science and practice, such as resuscitation, transplantation, genetic engineering, and artificial fertilization, make social and ethical issues pertinent not only to the professional medical community but also to society as a whole. Among these are the determination of the social and moral justification of resuscitation procedures, the recognition of socio-ethical restrictions on methods of artificial fertilization, including *in vitro* reproduction and cloning; the determination of the social and moral acceptability of genetic diagnosis and prognosis, etc. In this article, the author discusses the current issues of deontology and bioethics.

Key words: deontology, bioethics, patient rights, physician rights, transplantation, *in vitro*, cloning.

Kirish. Deontologiya yoki deontologik etika (qadimgi yunoncha "kerak" deganidan) - axloq va axloq muammolari haqidagi ta'limot, axloqning bir bo'limi. Tugallangan harakatni baholashda deontologiya uning muayyan qoidalarga muvofiqligi yoki mos kelmasligiga asoslanadi. Ba'zan u burch etikasi (yoki kerak) yoki xulq-atvor qoidalariga asoslangan axloqiy tizim deb ataladi, chunki ular burch tushunchasining asosi hisoblanadi. Milliy va xalqaro professional tibbiyot birlashmalari tomonidan qabul qilingan axloqiy tuzdagi deklaratsiyalar va hujjatlar sonining tez o'sishi tibbiyot mutaxassislarini tomonidan zamonaviy ijtimoiy-axloqiy muammolar bilan bog'liq bo'lgan mas'uliyatni tushunishidan dalolat beradi, ularni kompleks tadqiqotlar va yondashuvlarsiz hal qilish mumkin emas, shu jumladan falsafiy va uslubiy ishlanmalar. Ob'ektivlik va ilmiy maqsadning qiymat-maqsad tabiati o'rtasidagi bog'liqlik muammosi faoliyat.

Zamonaviy biotibbiyot texnologiyalarining ijtimoiy asosligi va amaliy maqbulligining ko'rsatkichi nafaqat ularning texnologik

samaradorligi, balki ijtimoiy-axloqiy maqsadga muvofiqligi hamdir. Ilm-fanning, xususan zamonaviy tibbiyotning murakkab ko'p bosqichli ijtimoiy-madaniy kontekstga kiritilishi fanning falsafiy va axloqiy asoslarini o'rganishning dolzarbligini belgilaydi. Zamonaviy tibbiyotning ijtimoiy-axloqiy muammolarini hal qilishda yondashuvlarni tushunish va ishlab chiqish shakli biotibbiyot etikasiga aylanadi. U zamonaviy biotibbiyot yordamida inson hayoti va o'limini maqbul manipulyatsiya qilish chegaralari to'g'risida bilim sohasi sifatida shakllanadi, mutaxassislar va jamiyat tomonidan ilmiy tadqiqotlar o'tkazishda va ularni tibbiyotda amalda qo'llashda javobgarlikni anglashga yordam beradi.

Biroq, nafaqat professional, balki xalqaro siyosiy tashkilotlar - BMT, YUNESKO, Evropa Kengashi zamonaviy tibbiyot yutuqlaridan foydalanish sohasida inson qadr-qimmatiga ham shaxs, ham biologik tur vakili sifatida tahdid borligini tan olishadi.

Tibbiyotning yangi imkoniyatlari nafaqat davolanish, balki inson hayotini boshqarish bilan

ham bog'liq. Bu konstitutsiyaviy ravishda inson qadr-qimmatini hurmat qilish majburiyatini olgan davlatda sog'liqni saqlash sohasidagi "inson huquqlari" masalasini dolzarblashtiradi. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasiga muvofiq " insonning sha'ni va qadr-qimmatini daxlsizdir. Hech narsa ularni kamsitish uchun asos bo'la olmaydi. Hech kim qiynoqqa solinishi, suiiste'mol qilinishi, boshqa shafqatsiz, g'ayriinsoniy yoki qadr-qimmatni kamsitadigan muomala yoki jazoga tortilishi mumkin emas. Hech kim uning roziligisiz tibbiy va ilmiy tajribalardan o'tishi mumkin emas (26-modda). Ushbu huquqni ta'minlash, ayniqsa, biotibbiyotning progressiv rivojlanishi va jamiyat va davlat tomonidan yangi biotibbiyot texnologiyalaridan foydalanishni to'g'ri tartibga solishning yo'qligi sharoitida dolzarb bo'lib qoladi, bu esa qaytarib bo'lmaydigan ijtimoiy-madaniy va demografik oqibatlarga olib kelishi mumkin. Shu munosabat bilan biotibbiyot etikasining rivojlanishi va uning zamonaviy tibbiy ta'lim tizimiga kiritilishi alohida ahamiyatga ega bo'lib, u nafaqat bilim berish, balki axloqiy vaziyatlarda, xususan, tibbiyotda yangi texnologiyalardan foydalanish bilan bog'liq bo'lgan mutaxassisning xulq-atvor namunalari shakllantirish uchun mo'ljallangan.

Biotibbiyot faoliyatini tartibga solish bo'yicha axloqiy tavsiyalarni ishlab chiqishda foydalaniladigan kategorik-aksiologik apparat juda "rangli" rasmni taqdim etadi. Tadqiqotning dolzarbligi reproduktiv funktsiyalar, o'lim bosqichlari, inson genomi sohasidagi ilmiy tadqiqotlarning axloqiy mezonlarini aniqlash bilan bevosita bog'liq; tibbiy faoliyatning axloqiy va axloqiy madaniyatining roli oshishi bilan; tibbiy ta'limning ijtimoiy-gumanitar bloki sohasidagi o'zgarishlar zarurati bilan; biotibbiyot va sog'liqni saqlash sohasidagi faoliyatni tartibga soluvchi qonunlarni ishlab chiqish bilan bog'liq.

Olingan tadqiqot natijasining dolzarbligi zamonaviy tibbiy va farmatsevtika ta'limining ta'lim strategiyalarini asoslashda undan foydalanish imkoniyati bilan belgilanadi; ilmiy biotibbiyot tadqiqotlarining axloqiy ekspertizalarini o'tkazishda; qabul qilingan qonun hujjatlarining axloqiy ekspertizalarini o'tkazishda; mamlakatimiz tibbiyot universitetlarida "biotibbiyot etikasi" fanidan o'quv dasturlarini va sog'liqni saqlash sohasida ilmiy kadrlar tayyorlash dasturlarini ishlab

chiqishda; umuman biotibbiyot fanining rivojlanishini, shuningdek uning alohida fan sifatida kashf qilish.

Tadqiqotning maqsad va vazifalari.

Tadqiqotning maqsadi zamonaviy tibbiyot tizimidagi bioetik bilimlarning nazariy holatini fanlararo ta'lim sifatida aniqlash va biotibbiyot etikasining ishlashi mumkin bo'lgan shakllarni asoslashdir.

Biotibbiyot bilimlarining antropologik tabiati va tibbiy-biologik amaliyotning ijtimoiy tabiati, inson qadr-qimmatiga, sog'lig'iga va hayotiga zarar etkazish imkoniyati, zamonaviy biotibbiyotning bashoratli tabiati axloq va tibbiyotning o'zaro ta'sirining asosidir. Ushbu asoslarning umumiyligi tibbiyotning ijtimoiy-madaniy aloqalarga qo'shilishini belgilaydi, uning axloq, din, huquq bilan o'zaro ta'sirini belgilaydi. Ushbu o'zaro ta'sirning shakllari biotibbiyot axloqi, tibbiy huquq, shuningdek tibbiy faoliyatni axloqiy va huquqiy tartibga solishning o'ziga xos shakllari (paternalizm, xabardor qilingan rozilik). Biotibbiyot etikasi nafaqat biotibbiyot, balki zamonaviy madaniyat hodisasidir; unda bilim shakllari, ilmiy tadqiqotlar yo'nalishlari, qiymat va dunyoqarash yo'nalishlari o'rtasidagi ijtimoiy-madaniy o'zaro bog'liqlik namoyon bo'ladi. Yangi-biotibbiyot axloqini shifokor va bemorning shaxsiy huquqlarini professional himoya qilish shakli sifatida aniqlash, ijtimoiy jarayonlarga ta'sir qilish imkoniyatlarini oshirish, zamonaviy biotibbiyot yordamida inson hayoti va o'limini manipulyatsiya qilish sharoitida;

- kasbiy biotibbiyot axloqining to'rtta mantiqiy va tarixiy modellarini ("Gippokrat modeli", "Paracelsus modeli", "deontologik model" va "bioetika") ajratib ko'rsatish asoslari madaniyat tarixi, tibbiyot tarixi, ijtimoiy-madaniy kontekstga kiritilgan kasbiy tibbiy faoliyatning shakllari va xususiyatlari. Tavsiya etilgan tipologiya biotibbiyot axloqining mohiyati va funktsiyalarini aniqlashga yordam beradi. Tipologiyaning ahamiyati shundaki, u turli xil tarixiy, ilmiy va tarixiy va madaniy materiallarni tizimlashtirish orqali o'quv jarayonini optimallashtiradi. Yangi narsa shundaki, taklif qilingan tipologiya biotibbiyot axloqining tartibga solish tamoyillari asoslarini batafsilroq bilish uchun imkoniyatlar ochadi;

- biotibbiyotning so'nggi yutuqlarini sotsializatsiya qilishning maqbul shakllarini topish

uchun bioetik bilimlarda "umumiy" va "maxsus" munosabatlar mexanizmini o'rganish kerak. O'zbekistonda bioetik bilimlarning shakllanishi 90-yillarda mamlakatning ijtimoiy-siyosiy rivojlanishining umumiy tsivilizatsiya asoslari va xususiyatlari bilan belgilanadi. Umumiy tsivilizatsiya asoslariga tibbiy-biologik bilimlarning universal va universal tabiati, yangi biotibbiyot texnologiyalarini joriy etish munosabati bilan olimlarning ijtimoiy javobgarligi muammosini aktuallashtirish, dunyoqarash plyuralizmi kiradi. Bioetik bilimlar fanlararo ta'lim sifatida zamonaviy biotexnologik haqiqatning asosiy axloqiy muammolari bo'yicha o'zaro tushunishga erishish shakli bo'lib, mavjud axloqiy me'yorlarning xilma-xilligini, shu jumladan diniy yo'nalishlarning xususiyatlarini hisobga olgan holda. Xristian axloqiy antropologiya tamoyillarining rivojlanayotgan ijtimoiy biotibbiyot amaliyoti talablariga muvofiqligi parametrlarini aniqlash yangi;

- inson hayotini takror ishlab chiqarish sohasida yangi texnologiyalarning paydo bo'lishi va rivojlanishi bir qator axloqiy muammolarni keltirib chiqaradi: inson hayotining boshlanishini aniqlashning eng yangi texnik imkoniyatlari hayotni takror ishlab chiqarish sohasiga tibbiy aralashuvlarni axloqiy va huquqiy tartibga solishni amalga oshiradi; sun'iy urug'lantirish usullaridan (invitro, klonlash) foydalanishning axloqiy va huquqiy cheklavlarining belgilovchi asosi an'anaviy oilaviy va nikoh munosabatlarining parchalanish istiqbollari ijtimoiy-madaniy baholashdir; genetika, shu jumladan klinik genetika ijtimoiy-madaniy muammolarini axloqiy tushunishning kontseptual yadrosi biologik determinizm va inson erkinligi muammosiga aylanadi; axloqiy relativizm va u bilan bog'liq an'anaviy axloqiy va axloqiy me'yorlar tizimini rad etish zamonaviy seksologiya va seksopatologiyaning uslubiy asosi sifatida qaraladi. Turli xil axloqiy va dunyoqarash baholari va echimlari o'rtasidagi nomuvofiqlik ehtimoli axloqiy va axloqiy muammolarni hal qilishning jamiyatda ishlaydigan shakllarini hisobga olgan holda zamonaviy biotibbiyot amaliyotini tashkil etishda axloqiy tuzatish uchun asosdir;

- inson o'limining tibbiy mezonlari texnologik vositalar bilan ham, o'limga bo'lgan madaniy munosabat va shaxsning axloqiy va dunyoqarashini tushunish bilan ham belgilanadi; ular

orasidagi maqbul muvofiqlikni topish tibbiyot xodimining harakat me'yorlarini tanlash va tibbiy faoliyatning turli maqsadlariga erishishga moslashish ko'lamini aniqlash uchun zarurdir, biz reanimatsiya amaliyoti haqida gapiryapmizmi, tashxis qo'yish to'g'risida "miya o'limi", o'layotgan odamni xabardor qilish, transplantatsiya. Shifokorning harakatlarini ijtimoiy tan olishning shartlaridan biri bu jamiyatda mavjud bo'lgan o'lim haqidagi g'oyalarni bilish va hisobga olish va ularning tibbiy faoliyatda tartibga solish imkoniyatlaridan foydalanishdir;

- adolat va rahm-shafqat g'oyalari sog'liqni saqlash tizimlarini shakllantirishda qiymatga yo'naltirilgan va tartibga soluvchi rol o'ynadi. Adolatni tushunishning an'anaviy parametrlari nafaqat tibbiy yordamning mavjudligini ta'minlash bo'yicha ijtimoiy siyosatning, balki zamonaviy shifokorning axloqiy madaniyatining ham tartibga soluvchi asosini tashkil etadi. Adolat g'oyasining roli sog'liqni saqlash sohasidagi kasbiy va tashkiliy faoliyatni takomillashtirishga qaratilgan sa'y-harakatlarni optimallashtirish va ratsionalizatsiya qilish bilan bog'liq.

Xulosa. Fan falsafasi va metodologiyasi uchun an'anaviy bo'lgan, uzoq vaqt davomida naturalistik-materialistik va madaniy yondashuvlar o'rtasidagi munozaralar markazida bo'lgan ilmiy bilimlarning ob'ektivligi muammosi, 20 - asrning oxirida, bir tomondan, fan va texnologiyaning yutuqlari ta'siri ostida, boshqa tomondan, ularning oqibatlari, xususan, ekologik falokat faktini anglash, uning ostonasida insoniyat paydo bo'ldi. Ikkinchisi fanning "obyektivligi" kultining natijasidir va fanning "ob'ektivligi" juda shartli, nisbiy va hech bo'lmaganda uni yaratgan odamning insoniyligiga bog'liqligini aniq ko'rsatdi. Shunday qilib, fanning sub'ektivligini tasdiqlash uning natijalarining g'ayriinsoniyligiga aylanadi, bu nafaqat madaniyatning an'anaviy qadriyatlariga, balki o'zi hali ham ularga tegishli bo'lgan fanning o'ziga ham tahdid soladi. Ilm-fan har doim inson tushunchasi va insoniy ma'nolar chegarasida bo'lgan va bo'lgan, u "toza" bo'lishi mumkin emas, u har doim u yoki bu shaklda funktsionaldir, ya'ni bog'liq, shu jumladan inson munosabatlariga bog'liq, demak u axloqiy muammolarni hal qilish bilan, xususan, axloqiy muammolarni oldindan hal qilish vazifasi bilan uzviy bog'liqdir rivojlanayotgan texnologiyalarga

nisbatan. Turli xil texnik yangiliklarning atrof-muhitni buzadigan oqibatlari ularning mavjudligi haqiqati bilan har qanday texnologiya ekologik va axloqiy asos bilan ta'minlanishi kerakligini isbotlaydi, ya'ni asosiy imkoniyatlar va muhim oqibatlarni, shu jumladan ular erishgan natijalarning axloqiy ma'nosini oldindan anglashni.

Foydalangan adabiyotlar:

1. Седова НН, Костенко ОВ, Басов АВ, Петров КА, Рухтин АА. Биоэтика.

2. Мухамедова ЗМ, Умирзакова НА. Актуальность формирования социального контекста биоэтических проблем в Узбекистане. Гуманитарный трактат. 2021(99):7-15.

3. Хрусталеv ЮМ. Биоэтика. Философия сохранения жизни и сбережения здоровья: учебник./ГЭОТАР-медиа. 2013.

4. Махмудова АН, Камариддинзода АК. Защита прав пациентов в Республике Узбекистане. Science and Education. 2022;3(10):54-62.

5. Летов ОВ. Биоэтика и современная медицина. Федеральное государственное бюджетное учреждение науки Институт научной информации по общественным наукам Российской академии наук; 2009.

6. Nugmanovna MA. Bioetika zamonaviy madaniyatda individuallikni himoya qilish shakli sifatida. PHILOSOPHY AND LIFE INTERNATIONAL JOURNAL. 2022 Nov 30(SI-2).

7. Моисеев ВИ. Биоэтика-наука о биоэтах. Трудный пациент. 2007;5(1):55-8.

8. Nugmanovna MA. Bioethics as a form of protection of individuality and personalized medicine. Thematics Journal of Social Sciences. 2022 Oct 28;8(4).

9. Мухамедова ЗМ, Умирзакова НА. Паллиативная помощь: современность и традиции мусульманской биомедицинской этики. Гуманитарный трактат. 2018(21):38-40.

10. Мухамедова ЗМ. Этическая стратегия законотворчества в области биоэтики и прав человека. Academic research in educational sciences. 2022(1):28-32.

